

Dansk ringmærkning efter Mortensen

TAU RASMUSSEN

H. Chr. C. Mortensens visionære og banebrydende arbejde med ringmærkning er uden tvivl den vigtigste enkeltmandspræstation for udforskningen af fuglenes træk, både i Danmark og i udlandet. Ikke i kraft af de resultater, han opnåede, men fordi hans metode var så enkel, at den uden væsentlige ændringer kunne kopieres i hele verden og i dag, 100 år senere, stadig praktiseres stort set efter hans anvisninger. Allerede inden den første verdenskrig blev ringmærkning et vigtigt redskab i den ornitologiske forskning i flere europæiske lande og i dele af den øvrige verden.

Peter Skovgaard

Mens Mortensen forarger Viborgs borgere med sine aparte interesser, er byens domkirke ved at blive restaureret. Den københavnske kunstmaler Joakim Skovgaard står for udsmykningen og med-

bringer til tider sin familie, bl.a. sønnen Peter Skovgaard. Peter falder for Viborgs naturskønne omgivelser og flytter til byen i 1913 som led i en militær karriere. Efter eget udsagn har han allerede tidligere tumlet med tanker om at ringmærke fugle, og i 1914 begynder han så med sine egne ringe. Frem til 1919 mærker han godt 3000 fugle.

I begyndelsen fungerer samarbejdet mellem Mortensen og Skovgaard glimrende. Begge er tilflyttere til en by, der er kendt som den mest lukkede og snobbede i Danmark. Begge er stoute, militærisk excentrikere, der er betaget af ringmærkningsarbejdets krav om sirlig orden og systematik og ikke mindst af det eventyr og den spænding, der er forlenet med postens aflevering af breve fra nær og fjern med meldinger om fuglenes rejser. Men i 1916 pådrager Skovgaard sig en benskade, bliver afskediget fra militæret og beslutter sig for at helli-

Mortensen mærker storkeunger. En stor ketcher anvendtes til at holde ungerne i ro under mærkningen. Foto: Viborg Stiftsmuseum.

ge al sin tid til ringmærkningen. Samtidig bliver Mortensens helbred dårligere. Samarbejdet og tolerancen bryder sammen.

Mortensen, der godt kan se hvad vej vinden blæser, føler sig snigløbet, og en ven, adjunkt Ferdinand, forsøger at få DOF til at gribe ind i striden. Det mener DOFs formand Lehn Schiøler dog ikke, der er baggrund for. I 1921 er Mortensens helbred meget dårligt, og Skovgaard gør forgæves forsøg på at overtage Mortensens ringe, stempler og arkiver. I stedet overdrager Mortensen det hele til en af sine hjælpere, Holger Pedersen, som efter Mortensens død varetager hans genfundsarkiv.

Senere skifter Pedersen navn til Munk, flytter til Frederikssund og starter Roskildefjordens ringmærkningsstation. Frem til begyndelsen af 1930'erne ringmærker han 15 000 fugle, en del af dem på Færøerne. I dansk ringmærknings historie forbliver han dog en parentes. I mellemtiden er der nemlig blevet sat anderledes skub i tingene i Viborg.

Skovgaard er ikke alene raget uklar med Mortensen, men også med DOF. Med en utrolig stædighed og i noget, der må have været et sandt arbejdsraseri, sætter han sig for at danne sin egen ornitologiske forening med basis i sin ringmærkningsvirksomhed. Organisationen kalder han Dansk Ornithologisk Central (DOC). Virksomheden drives næsten udelukkende for egen regning, og Skovgaard står selv for langt størstedelen af arbejdet. Fra 1920 til 1942 udgiver han tidsskriftet *Danske Fugle*, hvor der redegøres for mærkninger og genfund samt publiceres faunistiske oversigter fra en række områder i Danmark. Papirarbejdet griber om sig, og Skovgaard får engageret en stor skare af frivillige ringmærkere, efterhånden over 300, heraf mere end 50 på Island, hvor han starter ringmærkning i 1921. Først i 1968 bliver han metaltræt og overdrager ledelsen af DOC til Sigurd Rosendahl. Der er på det tidspunkt mærket mere end 250 000 fugle med Skovgaards ringe.

Skovgaards betydning for dansk og europæisk ringmærkning er svær at overse, men er ikke desto mindre blevet det i betydelig grad. Hans største fortjeneste var at skabe en organisation til masseindsamling af oplysninger om danske fugles trækveje. Derudover drev han ringmærkning på Island og spillede en stor rolle for fransk ringmærknings oprettelse. Under de to verdenskrige, hvor kommunikationen mellem de europæiske lande var vanskelig, gik megen correspondance gennem ham. Med en så helt usædvanlig stor brevmængde, den lokale post slæbte til og fra Skovgaard, kan det ikke undre, at frimærkesalg blev en betydelig indtægtskilde for ham.

Peter Skovgaard døde relativt upåagtet i 1972.

Zoologisk Museum og Vildtbiologisk Station

I 1928 begyndes ringmærkning på Tipperreservatet i Ringkøbing Fjord med ringe, der har Zoologisk Museums adresse. Arbejdet foregår i Naturfredningsrådets navn og ledes af Å. Vedel Tåning og O. Fabricius. Naturfredningsrådet vedbliver at bruge egne ringserier (med adressen Zoologisk Museum) og have egen administration af mærkninger og genfund frem til midt i 1950'erne. På reservaterne mærkes især måger, terner og vadefugle.

Zoologisk Museum (ZM) træder ind på scenen med egne ringe i 1931. Arbejdet ledes af R. Hørring. Medarbejderne er i starten få og antallet af mærkninger beskedent, men mod slutningen af 1930'erne begynder man at matche Skovgaard i aktivitet. Under anden verdenskrig falder aktiviteten igen; Hørring dør, og arbejdet overtages af Valentin Jensen og Holger Poulsen. Efter krigen tager Hans Johansen over, og i løbet af få år kommer der atter fart i arbejdet.

Fra begyndelsen af 1950'erne ændres dansk ringmærkning markant. Dels stagnerer Skovgaards aktivitet, dels begynder Vildtbiologisk Station på Kalø mærkning af jagtbart vildt med egne ringe, og dels sker der en omlægning af mærkningsarbejdet på Zoologisk Museum.

Langt hovedparten af de fugle, der er blevet ringmærket i Danmark indtil dette tidspunkt, er fanget på reden. Det har den store fordel, at fuglenes ynglested er kendt, men den ulempe, at chancen for en gennemmelding langt fra ynglestedet er lille pga. den store dødelighed i fuglenes første uger i og omkring reden. Anderledes forholder det sig med fugle fanget som voksne, men til gengæld ved man ikke, hvor fuglene stammer fra. Allerede Mortensen og Skovgaard fangede en del ænder i andekøjerne på Fanø. P. Tholstrup og N. Mardal Jensen – og senere S. Christoffersen – kommer i de følgende år til at præge ZMs aktivitet gennem omfattende fældefangst af voksne fugle, især omkring København. Også Vildtbiologisk Station bidrager til denne udvikling. Arbejdet med mærkning af jagtbart vildt ledes til at begynde med af K. Paludan, der efterfølges af J. Fog og senere af I. Clausager. En af andekøjerne på Fanø tages atter i brug til mærkning af ænder. Herudover mærkes især Fasaner og Agerhøns, måge- og vadefugle samt Fiskehejrer.

I 1962 overtager N.O.Preuss ZMs ringmærkningsafdeling, og i løbet af det næste tiår sker der igen en voldsom ændring i dansk ringmærkning. Dels sker der en eksplosiv vækst i antallet af ringmærkere og dermed også i antallet af mærke-

N. Mardal Jensen ringmærkede ikke mindre end 300000 fugle. Heraf var størstedelen ande- og vadefugle, som blev fanget i ruser, især på Vestamager. Pressefoto, ca 1969.

de fugle. Dels revolutionerer opfindelsen af spejlnettet mulighederne for at fange meget store mængder af især småfugle i træktiden.

F. Salomonsen har allerede i 1937 været på Helgoland, hvor den permanent bemandede fangststation benytter fælder. Da han vender hjem, starter han en fangststation på Christiansø og fanger 1937-1943 en del småfugle for Naturfredningsrådet ved hjælp af fælder. I 1965 benytter H. Meltotte m.fl. de nye spejlnet på Christiansø med lovendende resultater. Jagten på egnede steder for småfuglefangst med spejlnet går ind. Ved Blåvand og på Hesselø oprettes fangststationer, Christiansøs muligheder som fangststation cementeres, og i 1976 designer J. Rabøl her verdens første ringmærkningsstation med standardiseret fangst i træktidene. Senere kommer endnu flere ringmærkningsstationer til, bl.a. i DOF-regi (se artiklen af J. Rabøl andetsteds i dette nummer).

Den enorme mængde af mærkninger resulterer selvfølgelig i en lind strøm af genmeldinger, og behovet for en modernisering af arbejdsrutinerne på ZM bliver påtrængende. N. O. Preuss begynder det omfattende arbejde med at få alle data overført til computerbaserede arkiver.

Nye tider

I 1964 starter J. Larsen og T. Simonsen en ny privat ringmærkningsstation med egne ringe, Odense Ringmærkestation. Frem til 1967 mærkes herfra ca 12000 fugle. I 1968 overtager S. Rosendahl som tidligere beskrevet Skovgaards ringe og ledelsen af DOC. Han får genoplivet tidsskriftet *Danske Fugle* og engagerer nye ringmærkere. Fangststallene, der har været støt faldende i en længere årrække, stiger atter. Men der er problemer forude.

Jagtloven af 1967 forbyder privat ringmærkning. Skovgaards ringmærkning har alle dage været privat, og bliver med et slag ulovlig. Odense-folkene nedlægger deres virksomhed uden sværdslag, men det gør DOC ikke. Skovgaard og Rosendahl påberåber sig "gammel hævd" som Danmarks længstlevende ringmærkningsstation, og Zoologisk Museum og Vildtbiologisk Station anbefaler at give Skovgaard en livslang dispensation i respekt for hans livsværk. Ved Skovgaards død d. 10. december 1972 bortfalder dispensationen. Rosendahl søger derefter om tilladelse til fortsat at mærke med Skovgaard-ringe, men bliver i 1974 henvist til at benytte Zoologisk Museums ringe. Samarbejdet går dog ikke godt, og sagen

ender hos ombudsmanden. I 1977 inddrager ministeriet DOCs ringmærkningstilladelse.

Tilbage står ringmærkningen på ZM under N. O. Preuss samt på Vildtbiologisk Station under I. Clausager. I 1995 takker N. O. Preuss af efter 33 år. Senere overtager C. Rahbek ledelsen af ZMs ringmærkning og påbegynder endnu en omorganisering af arbejdet (se artiklen af Carsten Rahbek og Jesper Johannes Madsen i dette nummer). Fremtidens behov for ringmærkning i Danmark nyvurderes og afdelingens databehandlingsrutiner moderniseres. Vildtbiologisk Station, der i mellemtiden er blevet til en afdeling af Danmarks Miljøundersøgelser, foretager stadig mærkning i forbindelse med specifikke forskningsprojekter, men nu (fra

og med 1999) med ZMs ringe, og ringmærkningsarkiverne er blevet overført til Zoologisk Museum.

Hundrede år er gået. Institutioner, ledere, strateger, forskere og tusinder af fugle glade ringmærkere er kommet og gået. Millioner af fugle mærket. Og dette er blot et hurtigt rids af ringmærkningens historie i Danmark. Fuglene trækker stadig på kryds og tværs over det hele i takt med klodens åndedræt. Mange af dem med en lille aluminiumsring om benet. Mon ikke Mortensen sidder et eller andet sted og morer sig?

Tau Rasmussen
Rønvangen 146, 8382 Hinnerup

EURING – The European Union for Bird Ringing

EURING – de europæiske ringmærkningscentres fællesorganisation – blev født under et møde i Paris sommeren 1963 mellem lederne af Europas ringmærkningscentre.

Behovet for et nærmere samarbejde var indlysende. Den politiske og sproglige opdeling af Europa gjorde det umuligt at oprette et fælles ringmærkningscenter, sådan som det forlængst var sket i Nordamerika. Oven i købet fandtes der konkurrerende centre i adskillige lande. Alle disse centre benyttede forskellige standarder og publicerede deres genfund i forskelligt omfang og på forskellig måde.

Alligevel var det ikke nogen nem fødsel. Mange centre var i begyndelsen tøvende, og efter at betænkelighederne var overvundet og organisationen var begyndt at fungere, blev beslutningerne ofte saboteret fordi det politiske og økonomiske bagland svigtede. Men en meget betydelig bevilling fra EU satte de vesteuropæiske centre i stand til i årene 1974-1984 at kode størstedelen af deres genmeldinger og lægge dem ind i en fælles databank (EURING Data Bank, etableret 1977) i Holland. En standard for kodningen var indført allerede i 1966. Samtidig blev centrene ved nænsom tvang overtalt til at udarbejde årlige oversigter over deres aktiviteter.

Efter jerntæppets fald har EURING igen fået tilført betydelige midler, så også de østeuropæiske lande har kunnet få deres genfund ind i EURINGs databank og deres administration moderniseret.

EURING ledes af en valgt bestyrelse bestående af en præsident, en vicepræsident, en generalsekretær og op til fem ordinære medlemmer. Bestyrelsen mødes årligt, og møder mellem alle EURINGs medlemmer sker hvert andet år.

Resultaterne omfatter, foruden den fælles databank og kodningsstandard, generelle retningslinier for ringmærkningscentre, tekniske retningslinier og standarder for ringmærkning (incl. brug af farveringe), regler for dataindsamling og computerisering, samt koordinering af forskningsprojekter og fremme af udvikling og brug af statistiske metoder og software til analyse af genmeldingsdata.

red., med hjælp fra Niels Otto Preuss og Carsten Rahbek